

УДК 347.636.5

Манжосова О.В.,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ ДИТИНИ

В статті визначено, що в системі майнових правовідносин батьків та дітей, виокремлюється правовий інститут управління майном дитини, яке може здійснюватися батьками самостійно або із залученням інших осіб на підставі договору довірчого управління майном. Розглянуті особливості управління майном дитини в процесі реалізації батьками їх прав та обов'язків передбачених нормами діючого законодавства та моральними засадами існування суспільства та визначена можливість укладення батьками договору довірчого управління майном дитини для підвищення ефективності його збереження та примноження.

Ключові слова: майнові правовідносини батьків та дітей, управління майном дитини, договір довірчого управління, обов'язки управителя, відповідальність управителя.

В статье определено, что в системе имущественных правоотношений родителей и детей, выделяется правовой институт управления имуществом ребенка, которое может осуществляться родителями самостоятельно или с привлечением других лиц на основании договора доверительного управления имуществом. Рассмотрены особенности управления имуществом ребенка в процессе реализации родителями их прав и обязанностей, предусмотренных нормами действующего законодательства и моральными принципами общества, и определена возможность заключения родителями договора доверительного управления имуществом ребенка для повышения эффективности его сохранения и приумножения.

Ключевые слова: имущественные правоотношения родителей и детей, управления имуществом ребенка, договор доверительного управления, обязанности управляющего, ответственность управляющего.

The article stipulates that the system of property relationships of parents and children singled out legal institution managing the child's property, which can be done by parents directly or through other persons under a contract of trust management of property. The features of the child's property management in the implementation of their parents of their rights and duties provided for by applicable law and moral principles of the society and envisage making parents trust management agreement child's property to improve its preservation and enhancement.

Keywords: property relationship of parents and children, the child's property management, asset management contract, duties manager, responsible manager.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в системі майнових правовідносин батьків та дітей досить чітко виокремлюється правовий інститут управління майном дитини. Відповідно до ст. 177 Сімейного кодексу, батьки управляють майном, належним малолітній дитині, без спеціального на те повноваження, але водночас на них покладається обов'язок дбати про збереження такого майна та використання його в інтересах дитини. Проте, іноді таке управління потребує від батьків фахових знань або ділових якостей та бізнесової активності. При їх відсутності, управління майном дитини буде неефективним. Можливим вирішенням даної проблеми може стати укладення батьками договору довірчого управління майном дитини.

Аналіз дослідження даної проблеми. Дослідженням окремих аспектів управління майном і, зокрема, майном дитини в свій час займались такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: Брагинський М.И., Венедіктова І.В., Вітрянський В.В., Дзера О.В., Дозорцев В.А., Коваль О.П., Курпас Ю.В., Майданик Р.А., Некіт К.Г., Суханов Є.А., Харитонов Є.О., Харченко Г.Г., Щербина Т.М. та інші.

Мета даної статті полягає у дослідженні проблем підвищення ефективності механізму управління майном дитини.

Вклад основного матеріалу. Норми чинного законодавства передбачають можливість батьків управляти майном, належним малолітній дитині, без спеціального на те повноваження. Окрім того, батьки зобов'язані дбати про збереження та використання майна дитини в її інтересах. Проте, з метою уникнення зловживань, законодавством передбачені обмеження щодо вчинення правочинів батьками в межах процедури розпорядження майном дитини. Так, батьки малолітньої дитини не мають права без дозволу органу опіки та піклування вчиняти такі правочини щодо її майнових прав:

укладати договори, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, в тому числі договори щодо поділу або обміну житлового будинку, квартири; видавати письмові зобов'язання від імені дитини; відмовлятися від майнових прав дитини [1].

Власне, управління майном, визначається в юридичній літературі як «комплекс дій, спрямованих насамперед на його збереження, забезпечення можливості користування ним самим власником або іншою особою, а в окремих випадках – у можливості одержання доходу» [2, с. 375]. Отримання доходу цілком відповідає концепції ефективного управління майном, зважаючи на те, що після припинення управління батьки зобов'язані повернути дитині не тільки майно, яким вони управляли, але й доходи від нього. Задля здійснення управління майном дитини батьки вчиняють стосовно цього майна різноманітні правочини. Як вказує О.П. Коваль, «при здійсненні дій щодо управління майном батьки фактично здійснюють ті дії, які б мав здійснювати власник майна самостійно. Отже, здійснюючи володіння, користування та розпорядження майном дитини, батьки мають діяти лише в інтересах та на користь дитини» [3, с. 316]. Проте, склад і якість майна, що є у власності дитини (наприклад, цінні папери, корпоративні права) може потребувати не тільки вчинення активних юридичних та фактичних дій по управлінню ним, а отже, з метою його примноження варто укласти договір довірчого управління майном з ефективним управителем.

Аналізуючи договір управління майном слід відзначити, що згідно з положеннями Цивільного кодексу України (надалі – ЦКУ), за договором управління майном одна сторона (установник управління) передає іншій стороні (управителю) на певний строк майно в управління, а друга сторона зобов'язується за плату здійснювати від свого імені управління цим майном в інтересах установника управління або вказаної ним особи (вигодонабувача) [4]. Законом передбачено, що установником управління повинен бути власник майна, але батьки, будучи законними представниками дитини і укладаючи договір від імені установника-дитини та на її користь, реалізують забезпечення її майнових прав та інтересів. Окрім того, письмова форма договору з обов'язковим нотаріальним посвідченням, передбачає необхідність надання згоди на його укладення органами опіки та піклування, що є додатковою гарантією захисту інтересів дитини.

Предметом договору управління майном можуть бути підприємство як єдиний майновий комплекс, нерухома річ, цінні папери, майнові права та інше майно. Не можуть бути предметом договору управління майном грошові кошти, крім випадків, коли право здійснювати управління грошовими коштами прямо встановлено законом.

Особливу увагу при укладенні договору управління майном на користь дитини, варто звернути на особу управителя, оскільки такий договір є фідучіарним за своєю природою, хоча така позиція підтримується не всіма науковцями. Так на думку І. Венедіктової, не викликає сумніву той факт, що для фідучіарних угод необхідна висока ступінь моральності громадянського суспільства, з одного боку, і ефективний механізм захисту порушених прав за фідучіарними угодами, з іншого, що також є однією з вагомих причин удосконалювати правовий простір нашої держави [5, с. 12]. З довірчим характером відносин з управління майном повністю погоджуються Р. Майданик, Ю. Курпас та М. Панченко [6;7;8].

Ознаками договору довірчого управління майном як фідучіарної угоди є: наявність високої взаємодовіри контрагентів; відсутність чітко визначеного змісту повноважень одного з контрагентів – довірчого управителя, оскільки сторони

взаємовідкриті і прагнуть досягти максимально кращого результату, який неможливо конкретизувати заздалегідь; можливість для кожної зі сторін в односторонньому порядку розірвати договірні відносини з причини втрати довіри до контрагента; договірні відносини можуть бути розірвані без пояснення мотивів такого акту стороною-ініціатором; поряд з укладенням звичайної угоди передбачається ще одна, яка має неформальний характер і ніби існує між контрагентами неписано, а як тільки умови цієї неписаної угоди не виконуються, розривається і реальний договір; за фідучіарною угодою одна особа юридично є утримувачем права, яке в соціальному плані належить іншій особі, і за рахунок цього може незаконно набути вигоди для себе [5, с. 13].

Підтримуючи думки щодо довірчого характеру договору управління майном, можна відзначити, що її забезпеченням є по-перше, передбачена ч. 3 ст. 1030 ЦК України вимога, щодо обов'язковості відокремлення майна, переданого в управління, від іншого майна управителя шляхом обліку такого майна на окремому балансі, підкреслює неможливість його переходу до майнової сфери управителя. По-друге, те, що установник, передавши майно в управління, залишається власником такого майна, непрямим чином свідчить і ч. 2 ст. 1038 ЦК України, який зобов'язує управителя повідомляти третіх осіб про свій статус [4].

Сприяття належному забезпеченню інтересів дитини буде чітке також визначення в договорі обсяг обов'язків та відповідальності управителя, оскільки передача майна в довірче управління, безумовно, пов'язана з певним ризиком. Хоча, в науковій літературі зустрічаються думки щодо неможливості визначення обсягу повноважень управителя, що пов'язують із різноманітністю фактичних та юридичних дій управителя, які залежать від об'єкту управління, мети й умов договору, особи управителя, його професіонального досвіду, ділової репутації тощо, адже управитель здійснює комплекс дій аналогічних правомочностям власника майна, по володінню, користуванню й розпорядженню ним і в його інтересах, проте від власного імені [5, с. 12].

Розглядаючи питання про відповідальність сторін у договорі довірчого управління майном, Д. Петелін виокремлює дві схеми відповідальності – між учасниками договору (у внутрішніх відносинах) та у відносинах із третіми особами (у так званих зовнішніх відносинах) [9, с. 20]. Першочергового значення у внутрішніх відносинах учасників зобов'язання, що виникає з договору довірчого управління майном, набуває відповідальність довірчого управителя перед установником управління та вигодонабувачем. Підставою для відповідальності довірчого управителя є непряме ним належної турботливості щодо інтересів установника управління або вигодонабувача (ч. 1 ст. 1043 ЦК України).

Прояв «належної турботливості» (необхідної старанності) щодо інтересів установника управління (вигодонабувача) є основним аспектом належного виконання довірчим управителем своїх повноважень [10, с. 917]. Відсутність у процесі довірчого управління належної турботливості (старанності, що проявляється у власних угодах) розглядається як порушення основного обов'язку довірчого управителя – управління майном на користь установника управління (вигодонабувача), оскільки згідно ст. 610 ЦК України порушенням зобов'язання є, зокрема, неналежне виконання. Поняття «належна турботливість», будучи оціночним поняттям, діючим законодавством не регламентується, але звернувшись до зарубіжного досвіду, можна відзначити, що довірчий власник зобов'язаний проявляти необхідний ступінь турботливості. Іншими словами, довірчий власник повинен проявляти дбайливість середньої ділової людини, яку вона проявляє під час ведення власних справ. У США вказаний обов'язок довірчого власника закріплюється у вигляді «правила розсудливої людини» (*prudent man rule*), розробленого світовою практикою шляхом узагальнення досвіду й судової практики управління довірчою власністю. Загально визнаними елементами цього правила і є згадані раніше фідуціарні обов'язки *duty of loyalty* та *duty of care*. Для визначення того, чи діє довірчий власник із належною турботливістю, використовується таке розуміння цього обов'язку, розроблене практикою: діяти, як передбачлива особа,

здійснювати управління майном із таким само ступенем обережності, як під час ведення власних справ [7, с. 119].

Таким чином, непряв довірчим управителем необхідної старанності щодо інтересів установника управління або вигодонабувача, як це визначено у ч. 1 ст. 1043 ЦК України, є підставою для понесення відповідальності довірчим управителем [11, с. 369]. Така відповідальність полягає у зобов'язаний відшкодувати установникові управління завдані збитки, а вигодонабувачеві – упущену вигоду.

Ще однією складовою механізму захисту інтересів дитини при укладенні договору управління майном може стати закріплення в договорі обов'язковості надання звіту управителя, який надається при припиненні договору, зокрема у випадку повернення майна дитині у передбачених законом випадках. Необхідність його надання не передбачена нормами Цивільного кодексу, проте сторони можуть надати цій умові обов'язковості шляхом закріплення в договорі. Окрім того, видається цілком логічним закріплення умови щодо надання періодичного звіту (наприклад раз на рік), який надається батькам, а у випадках передбачених законом і самій дитині.

Література:

1. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – Ст.135.
2. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України : Науково-практичний коментар. – 2-ге вид., перероб. и доп. – К.: Видавничий Дім «Ін юре», 2006. – 568 с.
3. Коваль О.П. Управління майновими правами дітей за цивільним та сімейним законодавством України / О.П. Коваль // Держава і право. – 2010. – Випуск 49. – С. 315–320.
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р.// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40; Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 41; Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 42. – Ст.356.
5. Венедіктова І. В. Договір довірчого управління майном як форма реалізації правового інституту довірчого управління майном в Україні автореф. дис... кандидата. юрид. наук : спец. 12.00.03. «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / І.В. Венедіктова – Х., 2003. – 20 с

6. Майданик Р.А. Проблеми довірчих відносин в цивільному праві / Р.А. Майданик. – К. : Київський університет, 2002. – 502 с.

7. Курпас Ю.В. Становлення та розвиток інституту управління майном в Україні : дис. канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ю.В. Курпас. – К., 2004. – 225 с.

8. Панченко М.І. Цивільне право України: Навч.посіб. – К.: Знання, 2005. – 583 с.

9. Петелин Д.В. Ответственность сторон по договору доверительного управления имуществом / Д.В. Петелин // Юрист. – 2004. – № 12. – С. 20–23

10. Брагинский М.И. Договорное право. – Кн. 3: Договоры о выполнении работ и оказании услуг / М.И. Брагинский, В.В. Витрянский. – [3-е изд., стереотип.]. – М. : Статут, 2003. – 1034 с.

11. Некіт К. Г. Методологічні засади вдосконалення правового регулювання відповідальності довірчого управителя за договором довірчого управління майном / К.Г. Некіт //Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса: Юрид. л-ра, 2012. – Вип. 65. – С. 366-371.